

KUNJUT O'SIMLIGINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI**Ziyodullaeva Sabrina**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Biologiya ta'lim yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11095869>

Annotatsiya. Dorivor oq va qora (susame) kunjutning shifobaxsh xususiyatlari, bioekalogik xususiyatlari va ularni bugungi kundagi ahamiyati haqida ma'lumotlar yig'indisidan iboratdir. Kunjut o'simligi haqiqatan mamlakatimizda juda qadimdan urug'laridan moy olish uchun o'stirilib kelinadi. Qurg'oqchilikka chidamli o'simlik xisoblanadi.

Kalit so'zlar: O'simlik, gul, barg, meva, urug', dorivor, qurg'ochilikka chidamli. Moy beradi, qadimgi.

MEDICAL PROPERTIES OF SISAM

Abstract. Medicinal white and black (susame) sesame is a collection of information about medicinal properties, bioecological properties and their significance today. In our country, sesame has long been cultivated to obtain oil from its seeds. It is considered a drought-resistant plant.

Key words: Plant, flower, leaf, fruit, seed, medicinal, drought-resistant. oil, ancient.

ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА КУНЖУТА

Аннотация. Лекарственный белый и черный (сусаме) кунжут представляет собой совокупность сведений о лечебных свойствах, биоэкологических свойствах и их значении на сегодняшний день. В нашей стране кунжут издавна культивируется для получения масла из его семян. Считается засухоустойчивым растением.

Ключевые слова. Растение, цветок, лист, плод, семя, лекарственное, засухоустойчивое. масло, древнее

Kirish. Kunjut (Sesamum) - kunjutdoshlar oilasiga mansub bir va ko'p yillik utsimon o'simliklar turkumi, moyli ekin. 19 turi ma'lum. Vatani - Afrika. O'rta Osiyoga Hindistondan olib kelingan. Dehqonchilikda bahori ekin bo'lgan bir yillik madaniy turi - Hindiston kunjuti (S.indicum L.) Hindiston, Xitoy, Jan-Sharqiy Osiyo, Afrika, Eron, O'rta Osiyoda va boshqa mamlakatlarda ekiladi. Yer yuzida K. ekiladigan maydonlar 6,1 mln.ga, o'rtacha hosildorlik 3,9 s/ga, yalpi hosil 2,9 mln. t (1999). O'zbekistonda 1998 yil 2,85 ming ga yerga ekilgan.

Kunjutning o'q ildizi tuproqqa 1 m chuqurlikka kirib boradi. Poyasi tik o'sadi, balandligi

50-150 sm, 4-6 ta uzun yon shoxlar chikaradi. Bargi oddiy, bandli, yakkayakka yoki qarama-qarshi joylashgan, tukli. Guli barg qo'ltig'ida 1-3 ta bo'lib joylashgan, 5 bargli, gul-tojibarglari birbiriga qo'shilgan, rangi pushti, binafsha, oq, o'zidan changlanadi. Mevasi ko'sakcha, cho'ziq, yassi, tukli. Bir tupda 20-300 ko'sakcha bo'ladi. Ko'sakchasi 2 yoki 4 chanoqli. O'z 3-5 sm. Ko'sakchasi pishganda qirralaridan chatnab, urug'i sochiladi. Bitta ko'sakchada 80 tagacha urug' bo'ladi. 1000 dona urug'i vazni 2-5 g Urug'ining rangi och yoki to'q jigarrang, goho oq va qora. Kunjut issiqsevar, yorug'sevar, qisqa kun o'simligi. Urug'i 15-16° da unib chiqadi. Maysasi -G da nobud bo'ladi, o'suv davrida harorat 15° dan past bo'lsa, o'sishdan to'xtaydi.

Kunjutni Afrikada bargi ovqatga solib iste'mol qilinadi. Tozalangan va maydalangan urug'lardan yo'qori navli holvalar (taxin holvalar) tayyorlashda, non yopishda ishlatiladi. Kunjut kunjarasida 40% oqsil, 8% moy bo'ladi, mollarga ozuqa sifatida beriladi. Kunjut sur tuproqli, unumdor, dondukkakli ekinlardan bo'shagan yerdarda mo'l hosil beradi. K. ekiladigan yerga ekishdan oldin gektariga 10—15 t to'ng, 60–80 kg fosfor, 20–30 kg azot solinadi, yer chuqur (25—30 sm) haydaladi, kech ko'klamda (may oyida) keng qatorlab ekiladi, qator orasi 60—70 sm, ekish chuq. 3—5 sm, ekish me'yori 1 ga yerga 5–6 kg urug' (1,5—2,0 mln. dona) ekiladi[2].

O'sish davri 90-110 (120-150) kun. Kunjutning eng qimmatli moyli ekinlardan, urugi tarkibida 65% moy, 16-19% oqsil, 16-17% azotsiz moddalar mavjud[1]. Kunjut moyi zaytun moyidan ham ustun turadi. Presslab olingan kunjut moyi iste'mol uchun, oziq-ovqat sanoatida, konserva va qandolatchilik mahsulotlari ishlab chiqarish, tabobat, parfyumeriyada ishlatiladi. Afrikada bargi ovqatga solib iste'mol qilinadi. Tozalangan va maydalangan urug'iyuqori navli holvalar (taxin) tayyorlashda, non yopishda ishlatiladi. Susan urug'larining ozuqaviy qiymati ishlatiladigan navlarga qarab farq qilishi mumkin. Oq (och kulrang, fil suyagi) va qora ikkita asosiy rangdir. Qora kunjut urug'lari asosan Xitoy va Tailandda ishlab chiqariladi. Meksika, Gvatemala, El Salvador oq kunjutning etakchi ishlab chiqaruvchilari qatoriga kiradi. Qora urug'lar Yaponiya, Xitoy va boshqa Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida ko'proq mashhur. Jigarrang kunjut urug'lari ham bor, lekin qobiq ostida ular ham oq rangga ega. Qora kunjut biroz achchiq, lekin undan sifatli yog' hosil qiladi[3],[4].

Qora kunjutdan ma'lum turdagi guruch, sabzavotlar va salatlar tayyorlashda foydalaniladi. Qora va oq kunjut urug'lari tofu, shirinliklar, shirinliklar, salatlar, ziravorlar, soslar, piroglar va marinadlarda ishlatiladi. Ayniqsa, qora kunjut urug'lari kuchli ta'mga ega bo'lgan sabzavotlarni tuzlash uchun ishlatiladi. Oq kunjut urug'lari boy, yong'oqli ta'mga ega va odatda kek, non, kekler va konfetlar kabi shirin retseptlarda ishlatiladi. Oq kunjut urug'lari nozik xamir ovqatlar uchun ko'proq mos keladi. Qora kunjut urug'lari kuchliroq ta'mga ega. Biokimyoviy xossalar. i Qora urug'larda uglerod va uglevodlar miqdori oq urug'ga qaraganda ko'proq. Qora

kunjutda A va B vitaminlari ko'proq bo'ladi. Qora va oq kunjut urug'larida lizindan tashqari muhim aminokislotalar mavjud. Qora kunjutda taxminan 20,82% protein va 48,40% yog' mavjud. Oq kunjutda oqsillar, yog'lar va suv miqdori qora urug'larga qaraganda ko'proq. Oq urug'larda E, K va C vitaminlari ko'proq bo'ladi. Oq kunjutda taxminan 22,20% protein va 52,61% yog' mavjud.

REFERENCES

1. Alimova R.A., Sagdiev M.T. O'simliklar fiziologiyasi va biokimyosi. Qo'llanma. Toshkent. 2013.
2. Atabaeva X.N. O'simlikshunoslik. 2016. Toshkent. 230b
3. Ahmedov . O'., A.Ergashev, A.Abzalov, M.Yulchieva, D.Mustafakulov. Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiya. «Tafakkur-bo'stoni». Toshkent - 2018
4. Hojimatov Q., Olloyorov M. ,O'zbekistonning shifobaxsh o'simliklari va ularni muhofaza qilish, T., 1988;
5. Xoliqov K., O'zbekiston janubidagi dorivor o'simliklar, T., 1999.